

Gyuris Tamás

Hajléktalanság 2001-2002

Kutatási beszámoló (A tanulmányból csak az összegzést és az átmeneti szálláshelyekre vonatkozó részt publikáljuk.)

E

lőzmények

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet a Szociális és Családügyi Minisztérium megbízása alapján felmérést végzett a hajléktalan emberek, valamint az ellátásukra szakosodott intézmények körében.

Ennek keretében 150 fő 30 évnél fiatalabb hajléktalan ember, valamint 122 átmeneti elhelyezést nyújtó intézmény és 51 nappali melegedő adatait vettük fel, valamint 408 embert kérdeztünk meg a hajléktalan szálláshelyek használatára vonatkozóan.

Munkánk legfontosabb céljai a következők voltak:

- a hajléktalan emberek ellátására szolgáló legfontosabb intézmények aktuális helyzetének megismerése, különös tekintettel a jogszabályi előírások érvényesülésére
- az ellátás iránti igények felmérése és összevetése a ténylegesen megvalósuló ellátásokkal
- a 30 évnél fiatalabb hajléktalan emberek életkörülményeinek megismerése, különös tekintettel hajléktalanná válásuk okaira és körülményeire, valamint a segítő intézmények hatékonyságára a megelőzésben, és a hajléktalan-ellátó intézményeknek a hajléktalanságuk kezelésében játszott szerepére
- végezetül és összességében annak megállapítása, hogy a hajléktalanellátás jelenlegi rendszere és annak működése milyen mértékben képes a társadalmilag legfontosabb célt, a hajléktalan emberek társadalmi reintegrációját megvalósítani.

A következőkben röviden összefoglaljuk a leglényegesebb megállapításainkat:

- A hajléktalan emberek átmeneti szálláshelyeinek száma az elmúlt években lassú emelkedést mutat ugyan, azonban működésük színvonalában nem történt érdemi változás. Az intézményeknek ma is csak töredéke – kevesebb mint 10 %-a felel meg maradéktalanul a jogszabályi előírásoknak. A két legnagyobb gond továbbra is a zsúfoltság, valamint a személyzet létszámának és szakképzettségének elégtelen volta. Az engedélyezett férőhelyszámok – és így a zsúfoltság – csökkentése következtében az összes férőhelyek több mint 20 %-át fenyegeti a megszűnés veszélye, ami nem csupán az ellátáshoz jutás amúgy is alacsony esélyeit rontaná tovább, hanem az evvel járó bevételcsökkenés a szervezetek egy részének anyagi ellehetetlenülésével is fenyeget.
- A hajléktalan emberek településenként becsült lélekszámát, és az ugyanott fenntartott éjjeli menedékhelyek

férőhelyszámaikat összevetve megállapítható, hogy átlagosan csupán minden hetedik hajléktalan ember juthat éjjeli szálláshoz. Jelentősen rosszabb a helyzet a nagyvárosokban – vagyis éppen ott, ahol a legtöbb az ellátásra szoruló –, ahol 13 és 33 között változik az egy férőhelyre jutó hajléktalan emberek száma.

- Továbbra is súlyos hiányosságokat mutat a hajléktalan nők ellátása, az ország településeinek túlnyomó részén egyáltalán nem tartanak fent intézményt, illetve férőhelyet számukra, s ahol igen rendszerint ott is a szükségesnél kisebb mértékben. Továbbra is megoldatlan a hajléktalan fiatalok ellátása, akik szakszerű és hatékony integrációs-reintegrációs – képzési, foglalkoztatási, lakhatási, szocializációs stb.- programokban való részvétel helyett a hajléktalanellátás meglehetősen mostoha elhelyezési és szolgáltatási feltételeket nyújtó intézményeibe kerülnek. Ez az ő helyzetük konzerválódásához, kirekesztettségük megbélyegződéséhez vezet és az idősebb hajléktalan emberek ugyanazon intézményekből való kiszorulásával is együtt jár.
- A hajléktalan emberek nappali ellátása érdekében nappali melegedő fenntartására kötelezett önkormányzatoknak csupán kétharmada tett eleget a törvényi kötelezettségének. A nappali melegedők jellemzően az átmeneti szállókkal vagy a népkonyhákkal közös területen működnek, harmadrészüket a laza szabályozás ellenére sem rendelkezik végleges működési engedéllyel, és csak kis részük felel meg érdemben a jogszabályi előírásoknak. Utcai szociális munkást a törvényi kötelezettség ellenére, csak az intézmények mintegy harmad része foglalkoztat az előírt létszámban, míg fele részük egyáltalán nem alkalmaz utcai szociális munkást. Az adatok arra utalnak, hogy a szervezetek a nappali melegedőket a szállást nyújtó intézmények forráshiányának csökkentésére használják.
- A 30 évnél fiatalabb hajléktalan emberek nagy többsége családi konfliktusok miatt hagyta el otthonát, amelyek hátterében fele részben – vagyis az összes eset mintegy egyharmad részében – a gyerekek, fiatalok fizikai vagy lelki bántalmazását, zaklatását találjuk, az otthon elhagyásának legfontosabb okaként. A fiatalok közel fele már nagykorúsága előtt elhagyta otthonát, és ezt megelőzően, illetve követően kevésbé került kapcsolatba segítő szervezetekkel, amelyek nem nyújtottak hatékony segítséget. Amíg az idősebb korosztályokban a hajléktalanság jellemzően lakásvesztés, a lakáspiacról történő kizuhanás eredménye, addig a 30 évnél fiatalabbaknál azt látjuk, hogy a lakáspiacra való bejutásuk nehézségei, lehetetlensége vezet a hajléktalansághoz.

- Az átmeneti szálláshelyek szerepe sajátos, jellemzően kvázi tartós bentlakásos intézményként, illetve munkásszállóként működnek. Férőhelyeik közel fele részén ugyanis olyan, nem munkaképes hajléktalan emberek számára nyújtanak elhelyezést, akiknek tartós bentlakásos intézményben vagy egészségügyi intézményben lenne a helyük. A férőhelyek másik felén pedig olyan emberek élnek, akiknek állandó munkájuk és jövedelmük van, vagyis – megfelelő támogatás esetén – a lakáspiacon lenne a helyük.
- Az intézményrendszer csak igen korlátozottan képes megfelelni reintegrációs szerepének, ami különösen a 30 év alatti hajléktalan emberek esetében szembetűnő. Ahelyett ugyanis, hogy gyorsan és tömegesen intézményes segítséghez jutnának, majd az intézményrendszerből kifelé mozogva visszailleszkednének, azt látjuk, hogy a hajléktalanná válást követően kevésbé jutnak segítséghez, majd az idő múlásával egyre inkább, egyre többen befelé mozognak az intézményekbe, ami a kívánatos integráció helyett egy intézményes szegregációhoz, illetve kényszerkarrierhez vezethet.
- A hajléktalan emberek társadalmi visszailleszkedésének esélyeit tekintve azt látjuk, hogy a rászorulóknak mintegy heted része juthat valamilyen szállás lehetőséghez az intézményrendszerben, és e hetedrész további egytized része, azaz mintegy 70 hajléktalan ember hagyja el úgy évente a hajléktalanellátás intézményeit, hogy megkapaszkodik a lakáspiac peremén jellemzően albérlőként, bérlőként. Megkapaszkodásuk tartósságára, sikerességére vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal.

Átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények: éjjeli menedékhelyek, átmeneti szállók

Az átmeneti elhelyezést nyújtó hajléktalanellátó intézmények teljes körének felmérését 2001. júliusában kezdtük. Az országban működő – összesen 186 – átmeneti szállót, illetve éjjeli menedékhelyet önkéntes kérdőív segítségével vizsgáltunk. Az 50 ezernél nagyobb lélekszámú települések intézményvezetőit, valamint a fővárosi intézmények vezetőit csoportos konzultációkon készítettük föl a kérdőív kitöltésére. A kérdőívek kitöltéséhez minden intézmény vezetője számára folyamatos (telefonos) konzultációs lehetőséget biztosítottunk.

Az adatfeldolgozás megkezdésének időpontjáig 122 intézményből érkeztek vissza a kérdőívek, ennyien kerültek be így módon az adatbázisba. Az 50 ezernél nagyobb lélekszámú települések intézményeinek adatai hiánytalanul rendelkezésünkre álltak.

A jelentés az országban működő hajléktalan emberek számára átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények mintegy kétharmada adatainak a felhasználásával készült.

A jelen felmérés adatait alkalmanként összevetjük az 1997-ben, a Pro Domo által azonos témában végzett vizsgálatának adataival.

A vizsgálatához kapcsolódóan készítettünk egy felmérést a hajléktalan emberek körében, amelyben a szálláshasználattal kapcsolatos igényeiket és tapasztalataikat vizsgáltuk. Az ország 9 településén 408 főt kérdeztünk meg erre vonatkozóan.

A vizsgált intézményekre vonatkozó főbb megállapítások

A vizsgálatba bevont 122 intézmény közül 79 intézmény átmeneti szálló (3202 férőhellyel) és 43 éjjeli menedékhely (1809 férőhellyel). A 19 budapesti intézményben összesen 1965, míg a 103 vidéki intézményben összesen 3046 férőhely található.

1. Tábla

A vizsgálatban szereplő intézmények főváros-vidék és intézménytípus szerinti bontásban

	Éjjeli menedékhely		Átmeneti szálló		Összesen	
	intézmény	férőhely	intézmény	férőhely	intézmény	férőhely
Budapest	8	734	11	1231	19	1965
Vidék	35	1075	68	1971	103	3046
Összes	43	1809	79	3202	122	5011

Az intézmények szervezeti formáját tekintve azt látjuk, hogy a vizsgált intézmények 68%-a önkormányzati intézmény, 18%-a egyesület, alapítvány, 4%-a egyházi és 10%-a egyéb szervezet.

Az intézmények túlnyomó többsége, 94%-a komplex formában, azaz más intézményekhez kapcsolódóan működik. A válaszadó intézmények csupán 20%-a működik gazdaságilag önálló egységként.

Az intézmények elhelyezkedését tekintve elmondható, hogy 73%-a belterületen, 23%-a külterületen, míg 4%-a település határán kívül található.

Az intézmények 15%-ának megközelítése baleseti szempontból veszélyes, illetve nagyon veszélyes. Az intézményeknek – fennállásuk óta – ezzel összefüggésben 23 halálesetről van tudomásuk.

Az épületek állagáról elmondható, hogy 65%-uk öt éven belül részleges vagy teljes felújítást igényel, míg az intézmények 6%-át öt éven belül le kell bontani. A férőhelyek mintegy háromnegyede olyan épületben található, amely öt éven belül érdemi felújításra szorul vagy lebontásra vár.

Az ingatlan használatának jogcíme szerint az intézmények 32%-a a szervezet tulajdonában lévő épületben működik, 51%-a csak kezelője az ingatlannak, míg 15% bérleti díj fejében, 2% pedig egyéb jogcímen használja azt. A négy évvel ezelőtti vizsgálatban több intézmény volt az ingatlan tulajdonos (40%), és fele annyi intézmény fizetett négy évvel ezelőtti bérleti díjat az ingatlan használatért.

Az intézményekre vonatkozó jogszabályi előírások teljesüléséről

A felmérés folyamán vizsgáltuk, hogy az intézmények rendelkeznek-e működési engedéllyel, illetve azt, hogy engedélyeik határozott időre szólnak, azaz ideiglenesek, avagy határozatlan időre szólnak, azaz véglegesek.

2. Tábla

Az intézmények férőhelyszáma a szálláshelyek típusa és a működési engedélyük érvényessége szerint

	Működési engedélyek	Szálláshelyek száma	Férőhelyek száma	Férőhelyek százalékos megoszlása
átmeneti szállás	ideiglenes	36	1772	35
	végleges	41	1390	28
	nincs műk. engedélye	2	40	1
	összesen	79	3202	64
éjjeli menedékhely	ideiglenes	19	950	19
	végleges	23	839	17
	nincs műk. engedélye	1	20	0
	összesen	43	1809	36
Teljes	ideiglenes	55	2722	54
	végleges	64	2229	45
	nincs műk. engedélye	3	60	1
	összesen	122	5011	100

Az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények majdnem fele (45%-a) ideiglenes működési engedéllyel rendelkezik. Két szálláshely, összesen 40 férőhellyel, nem rendelkezik semmilyen működési engedéllyel. Az ideiglenes működési engedéllyel (vagy működési engedéllyel egyáltalán nem) rendelkező intézményekben található az összes férőhely mintegy 55 %-a. Ez valamivel jobb arány, mint amit négy évvel ezelőtt az 1997. évi felmérésnél tapasztaltunk: akkor az intézmények 70%-a rendelkezett ideiglenes működési engedéllyel. A változás lehetséges okai között azonban meg kell említenünk, hogy 1997-ben a hatályos jogszabály még hat négyzetméter egy főre jutó alapterületet írt elő a szálláshelyeken, vagyis szigorúbb volt a jelenlegi szabályozásnál. (Ez természetesen azt is jelenti, hogy a jelenlegi szabályozás diszkriminatívnak nevezhető, hiszen a hajléktalan emberek elhelyezése esetén négy négyzetméter biztosítását teszi kötelezővé férőhelyenként, míg a többi intézménytípusban, ahol nem hajléktalan emberek ellátása történik továbbra is hat négyzetméter kell biztosítani egy-egy ellátott számára.)

Felmérésünk során a működési engedélyektől függetlenül is vizsgáltuk az egyes jogszabályi előírások teljesülését, annál is inkább, mert személyes tapasztalataink szerint a végleges működési engedéllyel rendelkező intézmények között is számos olyan intézmény van, amely nem felel meg a vonatkozó jogszabályoknak.

Az adatok alapján az intézmények működését és a hajléktalan emberek megfelelő színvonalú ellátását leginkább két tényező határozza meg. Az egyik az intézmény lakóterületének a nagysága (az, hogy eléri-e, illetve meghaladja-e a jogszabályban előírt egy főre jutó 4 négyzetmétert), a másik pedig az, hogy az intézményekben foglalkoztatott személyzet létszáma eléri-e vagy meghaladja-e a kötelező mértéket. E két szempont szerint külön is megvizsgáltuk az intézmények alkalmasságát.

3. Tábla

Az egy főre jutó terület nagysága intézménytípus szerinti bontásban

	Egy főre eső alapterület	Intézmények száma	Férőhely száma
Átmeneti szállás	kisebb, mint 4 nm	32	1722
	nagyobb, mint 4 nm	41	1314
	összesen	73	3036
Éjjeli menedékhely	kisebb, mint 4 nm	30	1155
	nagyobb, mint 4 nm	10	214
	összesen	40	1369
Teljes	kisebb, mint 4 nm	62	2877
	nagyobb, mint 4 nm	51	1528
	összesen	113	4405

4. Tábla

Az alkalmazotti létszám megfelelése az intézménytípus szerinti bontásban

	Alkalmazotti létszám	Intézmények száma	Férőhely száma
Átmeneti szállás	megfelel	23	822
	nem felel meg	53	2282
	összesen	76	3104
Éjjeli menedékhely	megfelel	16	510
	nem felel meg	24	859
	összesen	40	1369
Teljes	megfelel	39	1332
	nem felel meg	77	3141
	összesen	116	4473

5. Tábla

Az alkalmazotti létszám és az egy főre jutó terület nagyságának megfelelése intézménytípus szerinti bontásban

	Az egy főre jutó alapterület és az alkalmazotti létszám szempontjából	Intézmények száma	Férőhely száma
Átmeneti szállás	legalább az egyik szempontból nem felel meg az intézmény	64	2744
	mindkét szempontból megfelel az intézmény	12	360
	összesen	76	3104
Éjjeli menedékhely	legalább az egyik szempontból nem felel meg az intézmény	37	1269
	mindkét szempontból megfelel az intézmény	3	100
	összesen	40	1369
Teljes	legalább az egyik szempontból nem felel meg az intézmény	101	4013
	mindkét szempontból megfelel az intézmény	15	460
	összesen	116	4473

Az adatokból megállapítható, hogy a vizsgálatba bevont 122 intézménynek mindössze 12 %-a, azaz 15 intézmény (ami 460 férőhelyet jelent) felel meg mindkét szempontból a jogszabályi előírásoknak. Mindez azt is jelenti, hogy a végleges működési engedéllyel rendelkező intézmények 48%-a ténylegesen nem felel meg az alkalmazotti létszámra vonatkozó előírásoknak, és 54%-ában valójában kisebb

az egy férőhelyre jutó alapterület 4 négyzetméternél. (Az említett adatok súlyosan megkérdőjelezzik a működési engedélyek kiadását megelőző eljárások szakszerűségét és tárgyzerűségét is.)

A vizsgálatban szereplő intézményekben egy főre átlagosan 3,5 négyzetméter, vagyis a jogszabályban előírtnál kisebb lakóterület jut. Intézménytípus szerinti bontásban az állapítható meg, hogy az átmeneti szállók esetében közel 4 négyzetméter ugyanez az érték, míg az éjjeli menedékhelyek esetében csupán 2,8 négyzetméter. Feltűnő, hogy a végleges működési engedéllyel rendelkező intézményekben is csupán 3,7 négyzetméter. A végleges működési engedéllyel rendelkező éjjeli menedékhelyek az egy főre jutó átlagos lakóterület tekintetében pedig érdekes módon még 2,8 négyzetmétert sem érik el.

A felmérés a további jogszabályi előírások teljesítésére vonatkozóan az alábbi adatokat mutatja: Az intézmények 55%-ában van elkülönítésre szolgáló helyiség, 85%-ában van lehetőség főzésre, 93%-ában ételmelegítésre, 85%-ában élelmiszertárolására, az intézmények 81%-ában biztosítanak ágyneműt, 89%-ában van lehetőségük a lakóknak személyes tárgyaik elhelyezésére, és az összes intézmény lehetőséget biztosít mosásra. Az átmeneti szállások 87%-ában fogadhatnak látogatót az intézményben élők, jöhetnek az intézmények csupán 73%-ában van erre a célra alkalmas helyiség.

A vizsgált intézményeknek összesen csupán 8%-a, azaz 10 intézmény felelt meg minden szempontból a jogszabályi előírásoknak.

A fenti adatokból megállapítható, hogy az intézményekben továbbra is a zsúfoltság jelenti a legnagyobb problémát. Abban az esetben, ha a zsúfoltságot nem sikerül rövid időn belül – az intézmények alapterületének növelésével – enyhíteni, akkor az intézményeknek csökkenteniük kell az engedélyezett férőhelyeik számát. Ennek a csökkentésnek a jelenlegi állapot szerinti mértékére vonatkozóan is végeztünk számításokat.

Ezen számítások eredményeképpen megállapítható, hogy az összes férőhelyek mintegy 21%-át fenyegeti a férőhely megszüntetésének a veszélye.

Ez a szám intézménytípus szerinti bontásban, ellátási szempontból még kedvezőtlenebb képet mutat, hiszen jelentősen nagyobb mértékben érintené az amúgy is szűkösebb éjjeli menedékhely férőhelyszámokat, ugyanis az átmeneti szállós férőhelyeket kisebb mértékben – 16%-ban – érintené, azonban az éjjeli menedékhelyen található férőhelyeknek több, mint 34%-át fenyegeti a megszüntetés veszélye. A férőhelyszám csökkentés nem csupán az ellátási kapacitások nagymértékű csökkenését jelentené,

hanem az intézmények egy részének – a normatívából származó bevételeik jelentős csökkenése miatti – anyagi ellehetetlenülését is. Különösen igaz ez a nem önkormányzati fenntartású intézmények esetében.

Az ellátás iránti igény ugyanakkor jelentős, amint azt a 6. tábla (év meghatározott napjain regisztrált férőhely kihasználtság) mutatja.

Látható, hogy a férőhely kihasználtság a téli időszakban eléri vagy meghaladja a 100 %-ot. Az adatok azt is mutatják, hogy a férőhely kihasználtság éves ingadozása az éjjeli menedékhelyeken nagyobb, mint az átmeneti szállókon.

A férőhelykihasználtság éves átlaga 96 %, ami gyakorlatilag a férőhelyek folyamatos és teljes kihasználtságát jelenti.

Megvizsgáltuk, hogy egy férőhelyen egy év alatt hányan fordulnak meg. A 7. tábla adatai alapján megállapítható, hogy a forgás igen csekély, az 5011 férőhelyről egy év alatt mindössze 2783-an távoztak. Ez azt jelenti, hogy a férőhelyek nagyjából felét egész évben ugyanaz az ember foglalta el, míg a férőhelyek másik felén is nagyjából csak fél-évente változott az igénybe vevő személye. Ha ehhez azt is hozzá számítjuk, hogy a felmérésben szereplő férőhelyek mintegy 35 %-a éjjeli menedékhely, ami beutalás nélkül igénybe vehető, és elvileg alkalmi krízisszállás, akkor különösen szembetűnő, hogy az átmeneti szálláshelyeken gyakorlatilag állandó lakók élnek.

7. Tábla

Az ellátásból kikerülők száma és a távozás jellege

	Az intézményes ellátásból kikerülők száma	Az intézményes ellátásból kikerülők megoszlása (%)
Az elmúlt naptári évben az intézményből utcára kerültek	208	7
Az elmúlt naptári évben az intézményből egészségügyi intézménybe kerültek	335	12
Az elmúlt naptári évben az intézményből börtönbe kerültek	148	5
Az elmúlt naptári évben az intézményből kikerültek közül azok, akik lakást kaptak	91	3
Az elmúlt naptári évben az intézményből bérelt lakásba költöztek	461	17
Az elmúlt naptári évben az intézményből más átmeneti intézménybe költöztek	552	20
Az elmúlt naptári évben az intézményből ismeretlen helyre távoztak	988	36
összesen	2783	100

6. Tábla Férőhely-kihasználtság

		jan. 20.	febr. 3.	márc. 6.	máj. 16.	jún. 25.	júl. 24.	Átlag
átmeneti szállás	esetszám	78	78	78	78	78	77	77,83
	férőhely-kihasználtság	99,7109	100,0128	98,6123	108,8559	91,3449	90,5528	98,18
éjjeli menedékhely	esetszám	43	43	43	43	43	43	43,00
	férőhely-kihasználtság	103,2795	102,6248	99,9750	83,7408	81,3391	78,8058	91,63
összesen	esetszám	121	121	121	121	121	120	120,83
	férőhely-kihasználtság	100,9791	100,9410	99,0966	99,9307	87,7892	86,3434	95,85

Ami a távozókat illeti, megállapítható, hogy 43 %-uk utcára vagy ismeretlen helyre távozott, 20 %-uk más intézménybe került, s csupán minden ötödik lakónak sikerült a lakáspiacra megkapaszkodnia.

A fenntartási költségekre vonatkozó adatokból megállapítható, hogy a normatív állami hozzájárulás átlagosan csak a férőhelyek 81%-ának a működtetését fedezte az elmúlt évben.

A további mintegy ezer férőhely fenntartását a normatíván felüli források megszerzése tette lehetővé. Az intézmények közel kétharmada ilyen értelemben forráshiányosnak mondható – vagyis a jelenlegi, a jogszabályi előírásoktól jelentősen elmaradó színvonalú működés költségei sem fedezhetőek a normatívából.

8. Tábla

A normatív állami támogatás feletti összegből működtetett férőhelyek száma 2000-ben, a szálláshelyek típusa és a működési engedélyek érvényességi ideje szerint.

A normatíva által nem finanszírozott férőhelyek

		intézmények száma	férőhelyek száma összesen	férőhelyek száma %
átmeneti szállás	ideiglenes működési engedélye van	17	187	19,4
	végleges működési engedélye van	36	482	49,9
	összesen	54	669	69,3
éjjeli menedékhely	ideiglenes működési engedélye van	7	85	8,7
	végleges működési engedélye van	19	212	22,0
	összesen	26	297	30,7
összesen	ideiglenes működési engedélye van	24	272	28,2
	végleges működési engedélye van	55	694	71,8
	összesen	79	966	100,0

Adataink szerint a vizsgálatba bevont 122 intézmény közül 43 kizárólag a normatívából működik, míg a táblázatban szereplő 79 intézmény egyéb forrásokat is megszerez, illetve felhasznál. A táblázatból érdemben egyetlen adatot emelnénk ki, mely szerint a normatíván felüli forrásokból működtetett férőhelyek 71,8 %-a végleges működési engedéllyel rendelkező intézményben található. A korábbiakban azt láttuk, hogy a végleges működési engedéllyel rendelkező intézmények nagyobb arányban teljesítik érdemben a jogszabályi előírásokat. Ez azt is jelenti, hogy jellemzően azok az intézmények működnek magasabb színvonalon, amelyek plusz források bevonására is képesek, azaz a jogszabálynak megfelelő működés alapvetően az anyagi erőforrások nagyságának a függvénye.

Úgy tűnik, hogy a jogszabályi előírásoknak megfelelő elhelyezési körülmények megteremtése vagy szinten tartása megoldhatatlan azokon a településeken, illetve azokban az intézményekben, ahol csak a normatív állami hozzájárulás áll az intézmények rendelkezésére.

Az intézményben élőkről, illetve a szálláshasználó

A lakókról vezetett nyilvántartás tanúsága, illetve az intézményvezetők megítélése szerint a lakók (szálláshasználók) 20%-ának esetében a hajléktalanok otthona, 17%-ának hajléktalanok rehabilitációs intézménye, 11%-ának egészségügyi intézmény, 5%-ának pedig a fogyatékkal élők intézménye volna az állapotuknak megfelelő elhelyezése. Mindez azt is jelenti, hogy a jelenlegi lakók, illetve szálláshasználók összesen 53%-a számára jelenlegi elhelyezésük kényszerű és indokolatlan, amely nem biztosítható számukra az állapotuknak és szükségleteiknek megfelelő szakszerű ellátást.

Ezt a megállapítást tovább erősíti az a körülmény, hogy fogyatékkal élő hajléktalan emberek jelentősen nagyobb arányban találhatók az éjjeli menedékhelyeken (8%), mint az átmeneti szállásokon (3%).

Megvizsgáltuk a lakók, illetve a szálláshasználók munkaügyi helyzetét is, és azt állapítottuk meg, hogy a szálláshasználók 21 %-ának állandó munkaviszonya van, 26% pedig rendszeresen végez alkalmi munkát, melyből rendszeres jövedelemmel rendelkezik.

Mindez röviden oly módon összegezhető, hogy az átmeneti szállásokon élők és az éjjeli menedékhelyek szálláshasználóinak mintegy fele életkora vagy egészségi állapota miatt nem munkaképes, ugyanakkor másik fele állandóan vagy rendszeresen dolgozik.

Az intézményben élők két nagyobb csoportjáról elmondható, hogy – a szűk intézményi, illetve támogatási kapcsolatokkal összefüggő, de – diszfunkcionális a szálláshasználatuk. Az egyik csoportnak tartós bentlakásos intézményben, a másik csoportnak – kellő támogatással – a lakáspiacra lenne a helye.

9. Tábla

A szálláshelyen ellátottak

	az összes válaszoló száma	százalékos megoszlás	Az ö: vála: arány
csak férfi	56	45,9	
csak nő	5	4,1	
férfiak és nők	33	27,0	
felöltt és/vagy gyermek	15	12,3	
összesen	109	89,3	1
hiányzó válasz	13	10,7	
összesen	122	100,0	

Az intézmények 51%-ában csak férfiaknak, 5%-ában csak nőknek, míg 30%-ában férfiaknak és nőknek egyaránt nyújtanak ellátást. Az intézmények 14%-a, vagyis mintegy hetedik átmeneti szállás 18 éven aluliakat is befogad, azaz a Szociális Törvény előírásait súlyosan sértő körülmény. Ezek gyakorlatilag azok az intézmények, amelyek a Gyermekvédelmi Törvény bevezetését követően és az azóta eltelt időszakban sem voltak képesek megfelelni családok átmeneti otthonaira vonatkozó előírásoknak. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy ezek az intézmények egyetlen 20 férőhelyes intézmény kivételével – még a

hajléktalanok átmeneti szálláshelyeire vonatkozó előírásoknak sem felelnek meg. (Az ellátásban oly mértékben rögzült ez a törvénytörő működési forma, hogy még a térítési díjakról szóló rendeletben is megjelenik az a szabályozás, hogy a hajléktalanok átmeneti szálláshelyein ellátott 18 éven aluliak esetében csak az egyébként esedékes térítési díj 50%-át kell fizetni.)

10. Tábla

A férőhelyszámok az ellátottak neme, kora és az intézmények működési engedélyének érvényességi ideje szerint

	Működési engedélyek	Intézmények száma	férőhelyek száma	férőhelyek százalékos megoszlása
csak férfi	ideiglenes	23	632	15,7
	végleges	29	1169	29,0
	nincs eng.	2	40	1,0
	összesen	54	1841	45,6
csak nő	ideiglenes	1	20	0,5
	végleges	3	65	1,6
	összesen	4	85	2,1
férfiak és nők	ideiglenes	16	905	22,4
	végleges	16	513	12,7
	összesen	32	1418	35,1
felnőtt és/vagy gyermek	ideiglenes	6	500	12,4
	végleges	7	193	4,8
	összesen	13	693	17,2
összesen	ideiglenes	46	2057	51,0
	végleges	55	1940	48,0
	nincs eng.	2	40	1,0
	összesen	103	4037	100,0

Szembevetendő a női férőhelyek szűkös volta, illetve az a tény, hogy az ország településeinek túlnyomó többsége nem biztosít a hajléktalan nők számára semmilyen szálláshelyet.

A szálláshasználók elvárásai és igényei

Az intézmények felméréséhez kapcsolódóan az ország 9 településén – Dunaújvárosban, Kaposvárott, Kecskeméten, Miskolcon, Ózdon, Pécsen, Sopronban, Szegeden és Szombathelyen – rövid, kérdőíves felmérést készítettünk a nappali melegedőkben, illetve a közterületen tartózkodó hajléktalan emberek körében. A 408 válaszadó 17 %-a nő, 83 %-a férfi, átlagéletkoruk 42 év. A nők jellemzően fiatalabbak, átlagosan nem egészen 38 évesek, a férfiak átlagos életkora 43 év.

A megkérdezettek 27 %-a soha nem aludt még hajléktalan szállón, 21 % az előző éjszakát is hajléktalan szállón töltötte, míg a megkérdezettek zöme – 52 % – korábban aludt, illetve lakott már hajléktalan szállón. A nemenkénti bontás azt mutatja, hogy a férfiaknak csak 23 %-a, míg a nőknek 44 %-a nem aludt soha hajléktalan szállón, ami leginkább a női férőhelyek kis számával, illetve hiányával függhet össze.

A legalacsonyabb – 39 év – az átlagéletkora azoknak, akik soha nem aludtak szállón, a legmagasabb pedig – 46 év –

azoknak, akik az előző éjszakát is ott töltötték. Arra a kérdésre, hogy miért aludt, illetve lakott szállón több választ is lehetett adni. A megkérdezettek fele jelölte meg válaszként azt, hogy nincs, nem volt lakása, 34 %-a azt, hogy nem akart utcán éjszakázni, 29 %-nak nem volt pénze lakást bérelni, 23 % szerint a szálló a legolcsóbb lakhatási megoldás, 4 % megszokásból és 2 % azért, mert szeret a szállón aludni.

Arra a kérdésre, hogy éjszakázott-e már legalább egy hetet közterületen, 23 % válaszolta, hogy az előző éjszakát is közterületen töltötte és 63 %-kal korábban már megtörtént ugyanez.

Élete folyamán a megkérdezettek 78 %-a több mint egy hónapot, 55 %-a több mint egy fél évet, 39 %-a több mint egy évet, 11 %-a több mint három évet töltött, (éjszakázott) közterületen, és mindössze 2 % nem éjszakázott soha ily módon.

11. Tábla

A közterületi éjszakázás okai

Miért nem ment szállóra, amikor közterületen éjszakázott?	Igennel válaszoló száma	Igennel válaszoló aránya (%)
Mert nem lehet (lehetett) alkoholt inni a szállón	108	33
Mert a szállón lopnak	82	25
Mert nem szereti, ha olyan sok emberrel kell együtt lenni	77	23
Mert a szállón verekszenek	73	22
Mert nem lehet (lehetett) együtt a párjával	69	21
Mert nem tudta, hogy vannak hajléktalan-szállók	39	12
Mert nem volt szabad férőhely a szállókon	38	11,5
Mert sokat kell sorban állni a szálló előtt	30	9
Mert nem lehet (lehetett) együtt a barátaival	30	9
Mert nagyon rossz körülmények vannak a szállón	29	9
Mert dolgozik (dolgozott) és ezért nem tud (tudott) időben a szállóra érni	16	5
Mert a szállón mindenféle fertőzéseket lehet összeszedni	18	5
Mert sokat kell fizetni	15	4,5
Mert akkor még nem voltak szállók	12	4
Mert betegsége miatt nem veszik (vették) fel a szállóra	10	3
Mert több műszakban dolgozik (dolgozott)	6	2
Mert a szállón dolgozók barátságtalanok	8	2
Mert nincs női szálló	4	1,2
Az igen válaszok száma összesen (több választ is meg lehetett jelölni)	664	
Összes megkérdezett:	408 fő	100%
Összes egykor közterületen éjszakázó:	352 fő	86%
Összes válaszadó:	311 fő	76%

Arra a kérdésre, hogy miért nem szállón éjszakázott, legtöbben a szálláshelyek nem megfelelő színvonalával (zsúfoltság, sorban állás, rossz körülmények stb.), illetve azok nem elég biztonságos voltával (lopnak, verekszenek) összefüggő okokat jelöltek meg.

Igen magas az alkoholfogyasztás tilalmára hivatkozó válasz is. A válaszolók 12 %-a arra hivatkozott, hogy nem tudott a szálló létezéséről, illetve hasonló arányban említették a szabad férőhelyek hiányát is.